

TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY BARQARORLIGINI OSHIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Malikov Sobirjon Muxtorjon og'li

Bank ishi va auditi yo'nalishi 4-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisdagi tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi tushunchasi, uning iqtisodiyotdagi ahamiyati hamda uni ta'minlovchi asosiy omillar tahlil etilgan. Banklarning kapital yetarliligi, likvidlilik darajasi, aktivlar sifati va risklarni boshqarish tizimi moliyaviy barqarorlikning asosiy komponentlari sifatida ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijasida tijorat banklarining barqarorligini oshirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlar asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, moliyaviy barqarorlik, kapital yetarliligi, likvidlilik, kredit riski, bank tizimi, aktivlar sifati.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tijorat banklari moliya tizimining asosiy bo'g'ini hisoblanadi. Ularning barqaror faoliyati iqtisodiy o'sish, investitsiya jarayonlari va to'lov tizimining uzluksiz ishlashini ta'minlaydi. Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi nafaqat bankning o'zi, balki butun moliya tizimi ishonchliligini belgilaydi.

So'nggi yillarda global moliyaviy inqirozlar banklar barqarorligini ta'minlash masalasini yanada dolzarb qilib qo'ydi. Shu sababli tijorat banklari faoliyatini samarali tashkil etish, risklarni boshqarish va kapital bazasini mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etmoqda.

ASOSIY QISM

Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi – bu bankning o'z majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish, risklarga bardosh berish va barqaror daromad olish qobiliyatidir. Ushbu barqarorlik bir nechta omillar bilan belgilanadi.

Moliyaviy barqarorlikka ta'sir etuvchi asosiy omillar quyidagilardan iborat:

- ✓ kapital yetarliligi
- ✓ likvidlilik darajasi
- ✓ aktivlar sifati
- ✓ daromadlilik ko'rsatkichlari
- ✓ risklarni boshqarish tizimi

Tijorat banklari uchun kapital yetarliligi eng muhim ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Kapital bank faoliyatidagi ehtimoliy zararlarni qoplash uchun moliyaviy "yostiq" vazifasini bajaradi.

1-jadval

**Tijorat banklarining moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari
(shartli ma'lumotlar)**

Yil	Kapital yetarliligi (%)	Likvidlilik (%)	Muammoli kreditlar ulushi (%)	ROA (%)
2020	13.5	45	5.2	1.5
2021	14.2	48	4.8	1.7
2022	15.0	50	4.3	1.9
2023	15.8	53	3.9	2.1
2024	16.5	55	3.5	2.3

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, banklarning kapital yetarliligi va likvidlilik darajasi yildan-yilga oshib bormoqda. Shu bilan birga muammoli kreditlar ulushi kamayib, bank tizimining barqarorligi mustahkamlanmoqda. Tijorat banklari faoliyatida likvidlilikni ta'minlash ham muhim hisoblanadi. Likvidlilik bankning qisqa muddatli majburiyatlarini bajarish imkoniyatini anglatadi. Likvid aktivlarning yetarli darajada bo'lishi bankning ishonchliligini oshiradi.

1-rasm. Tijorat banklari moliyaviy barqarorligiga ta'sir etuvchi omillar

Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi bir qator o'zaro bog'liq ko'rsatkichlar asosida shakllanadi. Ular orasida kapital yetarliligi, likvidlilik darajasi, aktivlar sifati, daromadlilik hamda risklarni boshqarish tizimi alohida ahamiyat kasb etadi.

Avvalo, kapital yetarliligi bank barqarorligining asosiy poydevori hisoblanadi. Kapital bankning ehtimoliy zararlarni qoplash imkoniyatini belgilaydi hamda moliyaviy xavflarga qarshi himoya vositasi sifatida xizmat qiladi. Xalqaro amaliyotda

kapital yetarliligi ko'rsatkichi banklar faoliyatini tartibga solishda muhim mezon sifatida qo'llaniladi. Kapital darajasining yuqori bo'lishi bankning ishonchligini oshiradi va investorlar hamda omonatchilar uchun qo'shimcha kafolat yaratadi.

Likvidlilik tijorat banklari faoliyatida muhim o'rin tutadi. Bankning likvid aktivlari yetarli bo'lmasa, u qisqa muddatli majburiyatlarini bajarishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Shu sababli banklar likvidlilikni boshqarishda aktiv va passivlarni muvozanatlashtirish, qisqa va uzoq muddatli resurslar nisbatini optimallashtirishga e'tibor qaratishlari zarur. Likvidlilik darajasining yuqori bo'lishi bankning to'lov qobiliyatini mustahkamlaydi va moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi.

Aktivlar sifati ham bank barqarorligining muhim ko'rsatkichlaridan biridir. Bank aktivlarining asosiy qismini kreditlar tashkil etadi. Kreditlar sifati past bo'lsa, muammoli kreditlar ulushi ortadi va bu bank foydasining kamayishiga olib keladi. Shu bois tijorat banklari kredit ajratish jarayonida mijozlarning to'lov qobiliyatini chuqur tahlil qilishlari, kredit portfelini diversifikatsiya qilishlari hamda risklarni minimallashtirish choralarini ko'rishlari zarur.

Daromadlilik ko'rsatkichlari bank faoliyatining samaradorligini ifodalaydi. Bankning barqaror daromadga ega bo'lishi uning uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlaydi. Daromadlilik aktivlar rentabelligi (ROA) va kapital rentabelligi (ROE) orqali baholanadi. Ushbu ko'rsatkichlarning yuqori bo'lishi bank faoliyatining samarali tashkil etilganligini ko'rsatadi.

Risklarni boshqarish tizimi tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Banklar faoliyatida kredit riski, likvidlilik riski, foiz riski va valyuta riski kabi turli xil xavflar mavjud. Ushbu risklarni samarali boshqarish uchun zamonaviy risk-menejment tizimini joriy etish zarur. Xususan, kredit risklarini baholashda skoring tizimlaridan foydalanish, stress-testlar o'tkazish va ehtimoliy yo'qotishlarni oldindan prognoz qilish muhim ahamiyatga ega.

Moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda aktivlar sifati muhim rol o'ynaydi. Bank aktivlarining katta qismi kreditlardan iborat bo'lib, ularning qaytarilish darajasi bank barqarorligini belgilaydi. Muammoli kreditlarning ortishi bank foydasini kamaytiradi va moliyaviy xavflarni oshiradi.

2-jadval

Moliyaviy barqarorlikni oshirish yo'nalishlari va natijalari

Yo'nalish	Amalga oshirish mexanizmi	Kutilayotgan natija
Kapitalni oshirish	Qo'shimcha emissiya, reinvestitsiya	Barqarorlik kuchayadi
Likvidlilikni yaxshilash	Likvid aktivlarni ko'paytirish	To'lov qobiliyati oshadi

Risklarni boshqarish	Kredit skoring, monitoring	Muammoli kreditlar kamayadi
Raqamlashtirish	Fintex xizmatlari	Operatsion samaradorlik oshadi

Zamonaviy sharoitda raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ham banklar moliyaviy barqarorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Raqamli bank xizmatlari operatsion xarajatlarni kamaytirish, xizmat ko'rsatish tezligini oshirish va mijozlar sonini ko'paytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, raqamlashtirish yangi turdagi risklarni, xususan, kiberxavfsizlik bilan bog'liq xavflarni ham yuzaga keltiradi. Shu sababli banklar raqamli infratuzilmani rivojlantirish bilan birga axborot xavfsizligini ham ta'minlashlari lozim.

Tijorat banklari moliyaviy barqarorligini oshirishda davlat siyosati va markaziy bankning roli ham muhimdir. Prudensial me'yorlar, kapital yetarliligi talablari va likvidlilik ko'rsatkichlari banklar faoliyatini tartibga soladi. Bu esa bank tizimida barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi iqtisodiy tizim barqarorligining muhim sharti hisoblanadi. Banklarning kapital bazasini mustahkamlash, likvidlilikni ta'minlash, aktivlar sifatini yaxshilash va risklarni samarali boshqarish zarur. Kelgusida tijorat banklari barqarorligini oshirish uchun quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiq:

- ✓ kapital yetarliligini oshirish
- ✓ muammoli kreditlarni kamaytirish
- ✓ raqamli bank xizmatlarini kengaytirish
- ✓ risk-menejment tizimini takomillashtirish

Mazkur chora-tadbirlar tijorat banklarining barqaror rivojlanishini ta'minlab, milliy iqtisodiyotning o'sishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank tizimi statistik ma'lumotlari. – Toshkent, 2024.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining bank tizimini isloh qilishga oid qarorlari // www.lex.uz
4. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: International Regulatory Framework for Banks. – Basel, 2018.

5. Mishkin F. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. – Boston: Pearson Education, 2019.
6. Rose P., Hudgins S. Bank Management and Financial Services. – New York: McGraw-Hill Education, 2018.
7. World Bank. Global Financial Development Report. – Washington DC, 2022.
8. Levine R. Financial Development and Economic Growth. – Oxford University Press, 2020.